

Justyna Zygmunt

Politechnika Opolska

EFEKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA PRZEDSIĘBIORSTWA W ASPEKCIE ZACHODZĄCYCH W NIM PROCESÓW INWESTYCYJNYCH

1. Wstęp

Pojęcie efektywności pojawia się często podczas charakteryzowania procesów zachodzących w przedsiębiorstwie. Swoim zakresem wychodzi ono poza obszar wyłącznie oceniania wyników działania, jest bowiem umiejętnością robienia czegoś dobrze i efektywnie bez marnotrawienia czasu lub pieniędzy [*Analiza finansowa...* 2003, s. 197]. Powiązanie efektywności z jednostką gospodarczą wskazuje, że nie stanowi ona samoistnego elementu, lecz jest kryterium odnoszącym się do konkretnej działalności prowadzonej w określonym miejscu i przebiegającej w ściśle wyznaczonych ramach czasowych.

Efektywność działania przedsiębiorstwa znajduje swoje odbicie w skuteczności osiągania założonych celów oraz we wspomnianym wcześniej kształtowaniu pożądaných relacji uzyskiwanych efektów do ponoszonych nakładów. Pobudzeniu tych procesów służą systematyczne przepływy informacji w układzie: nakłady – proces – efekty, które poprzez ich wzajemne sprzężenie umożliwiają podejmowanie coraz trafniejszych decyzji dotyczących zaangażowania środków oraz sposobów osiągania celów.

Wskazuje się, że zasadniczą funkcją mierników efektywności ekonomicznej jest pomiar zjawisk i procesów gospodarczych, na bazie których przeprowadza się ocenę przedsiębiorstwa, a także traktowanie ich jako podstawy podejmowania decyzji ekonomicznych (więcej: [Czechowski 1997, s. 65]). W kontekście procesów inwestycyjnych zachodzących w przedsiębiorstwie oraz ich oddziaływania na kon-

dycję finansowo-ekonomiczną należy podkreślić nie tylko szczególną pozycję oceny efektywności w ujęciu relacji przewidywanych do osiągnięcia w okresach przyszłych, lecz także w wymiarze *ex post*. Tym samym efektywność ekonomiczna wydaje się mieć istotne znaczenie w ocenie wpływu działań inwestycyjnych na funkcjonowanie przedsiębiorstwa.

2. Istota i pomiar efektywności ekonomicznej

Efektywność ekonomiczną definiuje się zazwyczaj jako rezultat działalności podmiotu gospodarczego lub określonego przedsięwzięcia, stanowiący wynik relacji uzyskanych efektów do poniesionych nakładów [Penc 1997, s. 99]. Wyrażenie efektywności w ten sposób, tj. oparcie na kategorii ściśle matematycznej, a zatem ujmującej ją jako stosunek wyniku określonej działalności gospodarczej do związanego z nią nakładu, traktuje się często jako relację w pełni opisującą wspomniane zjawisko. Należy jednak zaznaczyć, że tak sformułowane podejście określa jedynie wybrany element efektywności ekonomicznej, z pominięciem analizy i interpretacji zależności zachodzących pomiędzy wspomnianymi elementami, a także identyfikacji oraz wpływu na ich kształtowanie różnych czynników, zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Dopiero całościowe ich ujęcie prowadzi do pełnego zdefiniowania efektywności ekonomicznej oznaczającej korzyść maksymalizacji zarówno produkcji, jak i sprzedaży, wpływającą z odpowiedniej alokacji kapitału, zasobów pracy, środków produkcji i dóbr rynkowych, przy występujących ograniczeniach podaży i popytu (por. [Kędzierski 2001, s. 75]).

Ocena efektywności ekonomicznej spełnia w przedsiębiorstwie funkcję ewaluacyjną, a zatem bezpośrednio obejmuje oceną funkcję rozwojową odnoszącą się do wykrycia i ukierunkowania możliwości konkurencyjnych i rozwojowych przedsiębiorstwa, jak również funkcję kontrolną przejawiającą się w porównaniu rzeczywistego poziomu efektywności z poziomem zamierzonym (por. [Czechowski 1997, s. 73]). Tym samym ocena efektywności obejmuje swoim zakresem całość funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Ciągłe doskonalenie efektywności ekonomicznej wymaga zastosowania mierników, które pozwolą na określenie bieżącej i pożądanej efektywności działania oraz umożliwią monitorowanie postępów doskonalenia [Rachunkowość... 2002, s. 6-21]. Poszukiwania stosowanych przez przedsiębiorstwa metod oceny efektywności ekonomicznej prowadzą do analizy ekonomicznej, od której stanu, metodyki badawczej i wykorzystywanego instrumentarium zależy jakość oceny efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa (por. [Czechowski 1997, s. 71]). Ustalenie i stosowanie odpowiednich wskaźników efektywności opiera się na działaniach zmierzających do odpowiedniego naszkicowania celów poszczególnych działów, sprawdzeniu adekwatności systemów kontroli stosowanych przy pomiarze efektywności

oraz dążeniu do udoskonalenia metod działania w celu jej poprawy [Glynn, Perrin, Murphy 2003, s. 430].

Klasyczne podejście do pomiaru efektywności opiera się na zasadzie racjonalnego działania, wskazującej osiągnięcie maksymalnego wyniku przy danym nakładzie środków lub też uzyskanie danego wyniku przy minimalnych nakładach środków.

Oparte na zasadzie racjonalnego gospodarowania mierniki efektywności ekonomicznej wzbogacane są często metodami będącymi głównie ich pochodnymi. Zaliczyć można do nich poziom absolutnej nadwyżki (wartości dodanej) wyrażony jako różnica pomiędzy uzyskanymi efektami a poniesionymi nakładami. Relacja ta, wyrażona w jednostkach pieniężnych, stanowi zysk, co jednocześnie wskazuje na jego rolę w ocenie efektywności zdarzeń zachodzących w przedsiębiorstwie. Przyjmuje się, że optymalnymi miernikami oceny efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa opartymi na zysku są formuły ilorazowe, zwane stopami rentowności [Czechowski 1997, s. 100]. Tę grupę wskaźników tworzy przede wszystkim wskaźnik rentowności kapitału własnego (ROE) pozwalający określić stopę zysku, jaką przynosi zaangażowany w dane przedsięwzięcie kapitał własny, jak również wskaźnik rentowności aktywów (ROA) pokazujący zdolność aktywów przedsiębiorstwa do generowania zysku, a zatem wskazujący, jak efektywnie zarządzane są aktywa (por. [Sierpińska, Jachna 2004, s. 201]). Ocena efektywności oparta na zyskowości może być przy tym przeprowadzona przy wykorzystaniu wskaźnika rentowności sprzedaży netto (ROS) wskazującego, jaka część wygospodarowanych w przedsiębiorstwie przychodów została przeznaczona na pokrycie kosztów, a jaka złożyła się na wynik finansowy. Tym samym miara ta pozwala na badanie efektywności generowania zysku ze sprzedaży.

Ponadto do głównych grup wskaźników wykorzystywanych w procesie oceny efektywności ekonomicznej należy zaliczyć wskaźniki marży, obciążenia wyniku i efektywności zatrudnienia, rozumianych jako relację efektów w odniesieniu do liczby etatów (więcej [Iwanowicz-Drozdowska 1999, s. 64]). Przyjmuje się także uzupełnienie tego zbioru mierników o wskaźniki płynności, zdolności do obsługi zadłużenia oraz pozycji przedsiębiorstwa na rynku kapitałowym (por. [Bień 2002, s. 65-66]).

Porównanie tych wskaźników w czasie i przestrzeni umożliwia dokonanie oceny kondycji przedsiębiorstwa (więcej [Metody... 2000, s. 159]), a więc jednocześnie efektywności jego funkcjonowania.

3. Inwestycje a kondycja finansowo-ekonomiczna przedsiębiorstwa

Inwestycje przedsiębiorstwa określone są w celach częściowych polityki przedsiębiorstwa obok polityki produkcji, rynku i konkurencji, finansowej itp. Stanowią one zatem swego rodzaju przełożenie celów strategicznych przedsiębiorstwa na

decyzje inwestycyjne. Oczywiście należy zauważyć, że nie można mówić tu o celach strategicznych jako całości, lecz jedynie o tych, które wymagają podjęcia inwestycji. Inwestycje definiowane są w tym kontekście jako główny i rzeczywisty sposób realizacji strategii przedsiębiorstwa, przy czym ich forma jest zdeterminowana rodzajem, wielkością nakładów i źródłami finansowania [Walica 1999(a), s. 54]. Widoczna staje się zatem konieczność inwestowania w przedsiębiorstwie jako niezbędna determinanta ich funkcjonowania i rozwoju.

Ze względu na swoją rangę inwestycje muszą być zgodne i zsynchronizowane z planami strategicznymi przedsiębiorstwa. Każde przedsięwzięcie inwestycyjne wymaga bowiem przeprowadzenia następujących działań odnoszących się do przedsiębiorstwa jako całości [Walica 1999(b), s. 23-24], a to:

- oszacowania popytu na produkty oraz przeprowadzenia aktywnych działań marketingowych,
- zdefiniowania możliwości wykonawczych w rozumieniu zastosowania nowoczesnej technologii oraz wyposażenia technicznego, znajdujących wyraz finansowy w nakładach inwestycyjnych oraz harmonogramach realizacyjnych,
- pozyskania personelu organizującego i kierującego procesami inwestycyjnymi oraz bezpośrednich wykonawców o odpowiednich kwalifikacjach i dysponujących technicznymi środkami realizacyjnymi,
- określenia lokalizacji obiektów pozwalających na niezbędne zasilenia komunikacyjne oraz niezbędne media,
- sprawdzenia możliwości zewnętrznych zasileń finansowych oraz spłaty rat kredytowych i odsetek.

Zaprezentowane powyżej czynności jednoznacznie wskazują na powiązanie polityki inwestycyjnej z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa jako całości. Owa zgodność znajduje swoje odbicie we wpływie inwestycji na sytuację ekonomiczno-finansową przedsiębiorstwa. Każda bowiem inwestycja pociąga za sobą określone zmiany w bazie materialno-technicznej, a także w sterowaniu realizacją procesów gospodarczych [Walica 1999(a), s. 55].

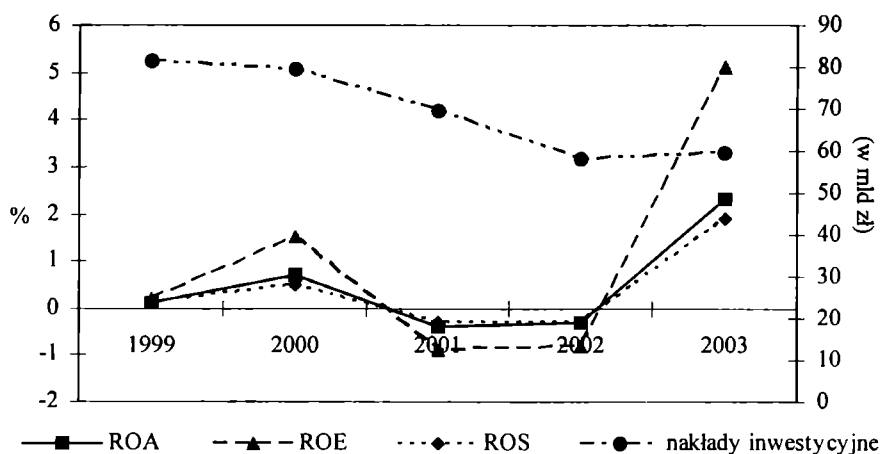
Realizacja efektywnych inwestycji prowadzi do uzyskania wymiernych efektów w przedsiębiorstwie, umożliwiając osiąganie nadwyżki finansowej zasilającej przedsiębiorstwo. Wskazuje się, że oddziaływanie inwestycji na przedsiębiorstwo wiąże się ze zjawiskiem zmniejszania zysku netto przedsiębiorstwa przez koszty inwestycji w fazie ich realizacji ze względu na czasowe rozdzielenie wpływów z inwestycji od wydatków, jak również z powstaniem obiektów majątku trwałego wywierających wpływ na możliwości produkcyjne przedsiębiorstwa i oddziałujących – poprzez stopień wykorzystania zdolności produkcyjnych poszczególnych ogniw wytwórczych – na wielkość produkcji oraz wysokość kosztów własnych (por. [Woźniak-Sobczak 2001, s. 67]). Ponadto wspomniany wpływ na koszty przedsiębiorstwa może się wiązać ze zmianą ich struktury, która, oparta w większości na kosztach zmiennych, może prowadzić do zwiększenia zysku i rentowności przedsiębiorstwa.

Można zatem stwierdzić, że inwestycje kształtują kondycję przedsiębiorstwa w sposób bezpośredni – za pomocą nakładów oraz w sposób pośredni – kreując obiekty, których wykorzystanie determinuje wynik ekonomiczny i finansowy [Woźniak-Sobczak 2001, s. 67].

4. Wpływ inwestycji na efektywność ekonomiczną polskich przedsiębiorstw

Warunkiem uzyskania odpowiedniej efektywności ekonomicznej przyszłej działalności bieżącej jest zapewnienie odpowiedniej efektywności ekonomicznej występującej wcześniej działalności inwestycyjnej [Efektywność... 1995, s. 10]. W tym kontekście zauważalna staje się rola rachunku efektywności ekonomicznej, który, dysponując szeregiem narzędzi, ma w ostatecznym rezultacie prowadzić do optymalizacji decyzji inwestycyjnych przedsiębiorstwa.

Należy zwrócić także uwagę na rachunek efektywności ekonomicznej w wymiarze *ex post*. Poprzez stworzenie możliwości retrospektywnego spojrzenia na inwestycje nie tylko pełni on funkcję kontrolną, lecz także pozwala na doskonalenie procesu podejmowania decyzji inwestycyjnych. Zależności zachodzące pomiędzy inwestycjami a kondycją finansowo-ekonomiczną przedsiębiorstwa pozwalają oceniać efektywność inwestycji przez pryzmat rezultatów funkcjonowania przedsiębiorstwa w danym okresie. Sformułowane w ten sposób podstawy rachunku efektywności ekonomicznej *ex post* opierać się mogą na wspomnianej wcześniej analizie ekonomicznej.

Rys. 1. Kształtowanie się wskaźników rentowności oraz nakładów inwestycyjnych w polskich przedsiębiorstwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Bilansowe... 2000-2004].

Wskazuje się, że rentowność stanowi elementarny warunek funkcjonowania przedsiębiorstwa w warunkach gospodarki rynkowej (por. [Analiza finansowo-ekonomiczna... 2000, s. 197]), dlatego też wskaźniki ją wyrażające na różnych płaszczyznach wydają się tworzyć główne narzędzie wspomnianej oceny *ex post*.

Kształtowanie się wskaźników rentowności w polskich przedsiębiorstwach w odniesieniu do ponoszonych przez nie nakładów inwestycyjnych zaprezentowano na rys. 1. W roku 2003 zauważalna jest poprawa wskaźników rentowności w stosunku do pozostałych lat analizowanego okresu. Towarzyszy jej jednocześnie wzrost wartości nakładów inwestycyjnych o 4% w porównaniu do 2002 roku. Jest to zarazem pierwszy rok, w którym nastąpiło przerwanie tendencji spadkowej tych nakładów, która wynosiła w 2002 r. w odniesieniu do roku wcześniejszego nawet 15%.

Kształtowanie się wskaźników rentowności w poszczególnych latach przebiega w sposób zbliżony do zmian nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw, co może potwierdzać występowanie wpływu inwestycji na efektywność ekonomiczną funkcjonowania przedsiębiorstwa. Należy jednak zaznaczyć, że w 2000 r. zauważa się wyraźne odstępstwo od tej zależności. Wydaje się, że przyczyną tego stanu rzeczy mogły być efekty szczególnie dużej aktywności inwestycyjnej przedsiębiorstw, która miała miejsce w 1999 roku. Ponadto klasyfikacja przedsiębiorstw według kryterium sektora własności pozwala stwierdzić, że w rozpatrywanym okresie przedsiębiorstwa prywatne funkcjonowały na poziomie charakteryzującym się wyższą efektywnością przy jednocześnie wyższych nakładach na inwestycje.

5. Zakończenie

Oddziaływanie inwestycji na efektywność ekonomiczną przedsiębiorstwa znajduje swoje odbicie w kształtowaniu się sytuacji finansowo-ekonomicznej przedsiębiorstwa. Zauważalna tym samym staje się ranga polityki inwestycyjnej w zarządzaniu przedsiębiorstwem, a także jej znaczenie w dążeniu do maksymalizacji jego wartości.

Grupa wskaźników rentowności pozwalająca na ocenę zależności zachodzących między efektywnością funkcjonowania przedsiębiorstwa a podejmowanymi w nim procesami inwestycyjnymi wydaje się stanowić podstawowy miernik wskazujący na występowanie relacji pomiędzy rozpatrywanymi zjawiskami. Należy jednak wspomnieć, że przeprowadzona analiza posiada charakter badań wstępnych, bowiem złożoność relacji: inwestycje – funkcjonowanie przedsiębiorstwa wymaga uwzględnienia szeregu różnego rodzaju parametrów w celu określenia charakteru i siły prezentowanego związku. Ponadto zaproponowany miernik powinien być traktowany tylko jako narzędzie pozwalające na wstępną weryfikację wpływu procesów inwestycyjnych na efektywność ekonomiczną przedsiębiorstwa. W kontekście złożoności warunków funkcjonowania przedsiębiorstwa wydaje się bowiem nie-

zbędne jego uzupełnienie o mierniki wykraczające poza obszar zysku księgowego, a opierające się na kategorii zysku ekonomicznego.

Literatura

- Analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, red. M. Walczak, Difin, Warszawa 2003.
- Analiza finansowo-ekonomiczna przedsiębiorstwa*, red. Cz. Skowronek, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2000.
- Bień W., *Ocena efektywności finansowej spółek kapitałowych*, FINANS-SERVIS, Warszawa 2002.
- Bilansowe wyniki finansowe podmiotów gospodarczych*, GUS, Warszawa, lata 2000-2004.
- Czechowski L., *Wielowymiarowa ocena efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa przemysłowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997.
- Efektywność przedsięwzięć rozwojowych*, red. R. Borowiecki, AE w Krakowie, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania, Warszawa-Kraków 1995.
- Glynn J.J., Perrin J., Murphy M.P., *Rachunkowość dla menedżerów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Iwanowicz-Drozdowska M., *Metody oceny działalności banku*, Poltext, Warszawa 1999.
- Kędzierski L., *Rachunek opłacalności inwestycji finansowych jako instrument służący podejmowaniu decyzji inwestycyjnych przez przedsiębiorstwo*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, T. 3 (59), Warszawa 2001.
- Metody ekonometryczne i statystyczne w analizie rynku kapitałowego*, red. K. Jajuga, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2000.
- Penc J., *Leksykon biznesu*, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 1997.
- Rachunkowość zarządcza i rachunek kosztów*. T. I, red. G.K. Świderska, Difin, Warszawa 2002.
- Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Walica H., *Zarządzanie kapitałem w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo „TRIADA”, Dąbrowa Górnicza 1999(a).
- Walica H., *Zarządzanie strategiczne i polityka inwestycyjna przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 1999(b).
- Woźniak-Sobczak B., *Aktywne i pasywne inwestycje przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2001.

ECONOMIC EFFICIENCY OF A COMPANY IN THE ASPECT OF ITS INVESTMENT PROCESSES

Summary

The article contains the essence of economic efficiency and the methods of its survey. It also shows the investment processes influence on financial and economic position of a company and encloses the attempt to indicate this relation in Polish companies by usage of profitability rates.